

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Лукача Руслана Любомировича

«Імпортозаміщення в системі економічної безпеки держави: регіональний аспект», що подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки)

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами і темами

Україна володіє значним виробничо-ресурсним потенціалом, ефективне використання якого дозволило б майже повністю забезпечити потреби внутрішнього споживання за рахунок товарів, виготовлених на території нашої держави, а також значно наростити обсяги експорту, покращивши таким чином місце держави в системі міжнародного поділу праці. Проте недостатньо ефективна промислова і структурна політика призвели до критичного насичення внутрішнього ринку імпортною продукцією (причому не завжди належної якості та за прийнятною ціною), а також витіснення вітчизняного товаровиробника. За даними офіційної статистики у 2017 р. частка товарів, виготовлених на території України, у загальному роздрібному товарообороті знизилася до 52,5 % (та зменшилася за останнє десятиліття на 18,0 в. п.), а непродовольчих товарів – до 32,6 % (зменшення за цей же період становило 25,0 в. п.). Наслідком цих негативних тенденцій є зменшення обсягів вітчизняного виробництва та ВВП, витіснення вітчизняного виробника з внутрішнього та регіональних ринків, зниження рівня зайнятості та зменшення податкових надходжень до державного і місцевого бюджетів. Ситуацію ускладнюють проблеми погіршення інвестиційного та інноваційного середовища, структурних характеристик капіталізації національного господарства та економік регіонів, зростання боргових зобов'язань вітчизняних товаровиробників. Відтак, виникає потреба у зниженні імпортозалежності локальних товарних ринків, створенні умов для зменшення залежності економік регіонів від кон'юнктури зовнішніх ринків, забезпеченні позитивного

впливу імпорту на виробництво, зміцненні на цій основі конкурентоспроможності національного господарства. Саме вирішення цих проблем є пріоритетними в ході реалізації політики імпортозаміщення на регіональному рівні, що у підсумку дозволяє забезпечити економічну безпеку внутрішнього ринку та держави загалом.

Поточний стан наукового опрацювання проблемних аспектів, а також недостатня кількість досліджень у даному напрямку вимагає конструктивного узагальнення та систематизації теоретико-методичних і прикладних засад вдосконалення державної політики імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки України в регіональному аспекті, тому можна стверджувати, що тема дисертаційної роботи Лупака Р. Л. є актуальною як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

На користь актуальності та наукової цінності питань, які розглянуто та вирішено у дисертації Лупака Р. Л. свідчить використання результатів дисертаційної роботи під час виконання наукових тем з державною реєстрацією. Так, використано результати дисертації у межах тематики наукових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень: «Проект позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки із визначенням нової Стратегії національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0114U003985); «Проект Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» (номер державної реєстрації 0115U003373); «Механізми та інструменти модернізації державної регіональної політики» (номер державної реєстрації 0112U000837); «Механізми збалансованого регіонального розвитку як складова стратегії модернізації України» (номер державної реєстрації 0113U001160); «Механізми реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічної модернізації України на регіональному та місцевому рівнях» (номер державної реєстрації 0114U003194); «Інструменти забезпечення економічної безпеки України в умовах зовнішньої агресії» (номер державної реєстрації 0116U001475); «Економічний розвиток України та економічна безпека держави» (номер державної реєстрації 0115U003109); «Механізми

активізації соціально-економічного розвитку регіонів та громад в умовах децентралізації управління» (номер державної реєстрації 0117U004182).

У межах тематики досліджень Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у місті Львові «Формування господарського механізму розвитку сільських територій та вирівнювання просторово-територіальних диспропорцій соціально-економічної безпеки України» (номер державної реєстрації 0116U004401).

У межах досліджень Львівського торговельно-економічного університету «Фінансові механізми та інструменти подолання дисбалансів соціально-економічного розвитку України» (номер державної реєстрації 0115U004165) та Національного університету біоресурсів і природокористування України «Трансформаційна стратегія державного регулювання інформаційного простору як соціально-економічний чинник національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0117U003969).

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Наукові положення, висновки і пропозиції, які містяться в дисертаційній роботі базуються на фундаментальних положеннях економічної науки, забезпечуються застосованою методологією дисертації, проведеним критичним аналізом вітчизняних і зарубіжних джерел з досліджуваних питань, законодавчих та нормативних актів, даних офіційних матеріалів Державного комітету статистики України, Національного банку України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України тощо.

У процесі дослідження Лупак Р. Л. використав ґрунтовний теоретичний базис, а саме: фундаментальні положення безпекознавства, інституційної теорії, теорії розвитку. Емпіричним базисом дослідження є результати дослідження автора на основі аналізу стану, тенденцій, регіональних та галузево-секторальних особливостей імпортозалежності.

Для вирішення поставлених у дисертації завдань автором було використано такі наукові методи: теоретичного узагальнення (п. 1.1, п. 2.1);

групування (п. 1.2); аналізу та синтезу (п. 1.2, п. 1.3); історичного пізнання (п. 1.4); структурно-функціональний (п. 2.1); систематизації (п. 2.2); індукції та дедукції (п. 2.3); головних компонент (п. 2.3, п. 3.4); статистичного аналізу і групування (п. 3.1, п. 3.2, п. 3.3); абстрактно-логічний (п. 3.3); кореляційно-регресійного аналізу (п. 3.4); стратегічного управління (п. 4.1, п. 4.2, п. 4.3); структурного аналізу (п. 4.2, п. 5.1); системного проектування (п. 4.3, п. 5.2, п. 5.3); експертного опитування (п. 5.4); монографічний (п. 5.5).

До основних результатів дисертаційної роботи, які містять наукову новизну, слід віднести низку теоретико-методологічних та прикладних засад реалізації політики імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки держави в регіональному аспекті, а саме:

- подальший розвиток сутнісних характеристик поняття регіональної політики імпортозаміщення на засадах виокремлення таких структурних елементів політики: покращення співвідношень з-поміж виробництва, імпорту та споживання; мінімізація системних ризиків і загроз імпортозалежності внутрішньорегіонального та локальних ринків (стор. 78-83);

- удосконалення інструментів регіональної політики імпортозаміщення, які дозволяють отримати синергічні ефекти унаслідок комплексного впливу політики імпортозаміщення на сегменти внутрішнього ринку, пріоритетні сфери господарських комплексів, функціонально-процесні елементи, структурні компоненти та просторові характеристики регіонального розвитку як важливої передумови економічної безпеки держави (стор. 163-183);

- розвиток методичного базису оцінювання імпортозалежності та ефективності державної регіональної політики імпортозаміщення. Зокрема, автором розділено методичні підходи до оцінювання імпортозалежності стосовно висвітлення зовнішньоекономічної безпеки держави, стану та сальдо зовнішньоекономічної діяльності, міри проникнення імпорту на внутрішній ринок, синтезу множини якісних характеристик імпортозалежності (стор. 184-200);

- обґрунтування теоретико-методологічних положень реалізації державної регіональної політики імпортозаміщення в системі економічної безпеки держави на засадах інституціональних змін та структурних реформ,

зорієнтованих на формування відповідного ресурсного забезпечення і досягнення структурних співвідношення у сферах суспільного відтворення (стор. 309-326);

- обґрунтування моделі реалізації інноваційного потенціалу розвитку реального сектору економіки регіонів, яка передбачає необхідність запровадження так званого селективного процесу, коли із врахуванням регіональних особливостей економіко-ресурсного потенціалу та стану розвитку господарських комплексів визначаються найбільш доцільні інструменти інноваційного розвитку (стор. 334-348);

- удосконалення інструментів стратегування державної регіональної політики імпортозаміщення за рахунок врахування результатів групування регіонів держави за ключовими характеристиками імпортозалежності. Дисертантом розроблено та обґрунтовано стратегії: агресивної протидії споживчому імпорту та насичення внутрішнього ринку товарами місцевого виробництва; послідовної диверсифікації виробництва з експортоорієнтованого на внутрішній ринок; активізації міжрегіональної співпраці; фокусування та концентрованого зростання; збереження високих темпів розвитку внутрішнього виробництва та імпортозаміщення (стор. 353-378).

У роботі є ряд інших конкретних наукових розробок та положень, що містять наукову новизну та спрямовані на вдосконалення державної політики імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки України в регіональному аспекті. Основні положення дисертації, висновки та пропозиції, що наводяться як логічний підсумок проведеної автором роботи, є достатньо повними і обґрунтованими з високим ступенем наукової аргументації та новизни.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 639 сторінок, із них основний зміст викладено на 407 сторінках. Дисертація містить 36 рисунків (у тому числі 17 рисунків на окремих сторінках) та 17 таблиць (у тому числі 7 таблиць на окремих

сторінках). Список використаних джерел налічує 547 найменувань і розміщений на 50 сторінках. Дисертаційна робота містить 12 додатків на 121 сторінці.

У вступі здобувачем наведено достатній рівень обґрунтування вибору теми дослідження та вмотивовано її актуальність, сформульовано мету та основні задачі, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, представлено дані щодо їх апробації і впровадження.

У першому розділі автор охарактеризував теоретико-методологічні засади імпортозаміщення, регіональної економіки та забезпечення економічної безпеки. Детально визначено особливості регіональної політики у сфері імпортозаміщення та забезпечення економічної безпеки регіону та висвітлено взаємозв'язки системи економічної безпеки держави з імпортозаміщенням і регіональним розвитком.

У другому розділі розкрито і обґрунтовано методологію оцінювання загроз імпортозалежності та ефективності реалізації державної політики імпортозаміщення на регіональному рівні. Детально визначено ризики й загрози економічній безпеці регіону в процесі посилення імпортозалежності та їх перспектив на систему економічної безпеки держави.

У третьому розділі надано оцінку загальному стану, тенденціям, регіональним та галузево-секторальним особливостям імпортозалежності України. Проаналізовано ефективності державної політики імпортозаміщення і гарантування економічної безпеки. Дисертант використав метод головних компонент для здійснення інтегрального оцінювання імпортозалежності та еластичності її зв'язків з економічною безпекою держави.

У четвертому розділі визначено стратегічні орієнтири політики імпортозаміщення та безпеки розвитку внутрішнього ринку. Ідентифіковано напрями реалізації державної регіональної політики імпортозаміщення в системі економічної безпеки держави в контексті інституціональних змін та структурних реформ. Автором запропоновано модель реалізації інноваційного потенціалу розвитку реального сектору економіки регіонів.

У п'ятому розділі розроблено функціональні інструменти державної

регіональної політики імпортозаміщення і зміцнення економічної безпеки в контексті чого визначено регіонально-галузеві пріоритети державної політики імпортозаміщення, засоби зміцнення економічної безпеки реального сектору економіки, зокрема в умовах зміни зовнішньоекономічного вектора держави, інструменти державної політики системного посилення конкурентоспроможності суб'єктів реального сектору економіки на регіональному рівні, напрями реалізації державної політики імпортозаміщення на ринку непродовольчих споживчих товарів.

Завершується робота розгорнутими висновками, які базуються на отриманих результатах і є логічними та аргументованими.

У додатках наведено результати апробації розроблених автором методик. Серед них необхідно виділити інституціональні та структурні передумови і напрями реалізації державної політики імпортозаміщення за галузями економіки, перспективні напрями галузевої спеціалізації державної політики імпортозаміщення в Україні, сукупність економічних інтересів та джерел загроз їх реалізації суб'єктами реального сектору економіки.

Робота якісно структурована, наведені пропозиції розроблені на основі використання теоретичних положень фундаментального характеру і містять сукупність результатів, яким притаманна наукова новизна. Дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею, її тема та змістове наповнення відповідає паспорту спеціальності 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях та їх відповідність встановленим вимогам

Результати дисертаційної роботи представлені автором у 1 одноосібній монографії, 4 колективних монографіях, 2 навчальних посібниках, 1 підручнику, 36 статтях у фахових наукових виданнях України (з них 2 в електронних наукових виданнях, 23 у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз, у тому числі 2 у виданнях, що входять до наукометричної бази SciVerse Scopus, 1 – до наукометричної бази Web of Science), 22 публікаціях апробаційного характеру, 6 аналітичних доповідях, 4

аналітичних записках. Кількість публікацій є достатньою для висвітлення результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук згідно існуючих вимог.

Отже, ознайомлення зі змістом дисертації, науковими публікаціями та авторефератом дає підставу стверджувати, що викладені положення та результати дисертаційної роботи базуються на вагомому теоретичному та інструментальному фундаменті, є достовірними, обґрунтованими, такими, що пройшли необхідне обговорення у наукових колах та різні форми апробації.

Зміст, обсяг та рівень опублікованих матеріалів дисертаційної роботи відповідають встановленим вимогам.

Значущість результатів дослідження для науки і практики, рекомендації щодо їх подальшого використання

Дисертація Лупака Р. Л. є самостійним завершеним науковим дослідженням, результати якого характеризуються практичною значущістю в контексті можливості їх застосування державними інституціями в процесі формування і реалізації політики імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки держави. Ступінь впровадження рекомендацій автора та окремих результатів дослідження підтверджено відповідними документами установ та організацій: Національним інститутом стратегічних досліджень (довідка № 293/451 від 12.07.2018 р.); Регіональним філіалом Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові (довідка № 1/15 від 25.07.2018 р.); Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя (довідка № 130/08-231 від 05.09.2017 р.); Комітетом Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин (довідка № 46 від 28.09.2017 р.); Хмельницькою торгово-промисловою палатою (довідка № 22-01/507 від 08.09.2017 р.); Львівською обласною асоціацією малого і середнього підприємництва (довідка № 2/18 від 25.01.2018 р.); Інститутом міжнародних економічних досліджень (довідка № 10/05 від 15.03.2018 р.).

Теоретична значущість отриманих у дисертаційній роботі Лупака Р. Л. результатів полягає у розробці теоретико-методологічних основ реалізації політики імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки

держави в регіональному аспекті.

Окремі теоретичні та методологічні положення дослідження використовуються в навчальному процесі Львівського торговельно-економічного університету при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародна економічна діяльність України», «Конкурентоспроможність підприємства», «Бізнес-планування», «Проектний аналіз», «Економіка біржової торгівлі» (довідка № 586/01-1.08 від 27.07.2017 р.).

У цілому, основні положення і рекомендації дисертації є теоретично доведеними та ґрунтуються на результатах проведених досліджень.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Зміст автореферату та його структура повністю відповідають основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційної роботи. Це дає змогу зробити висновок щодо їх ідентичності.

Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення

Попри загальну позитивну оцінку результатів наукового дослідження Лупака Р. Л., дисертаційна робота не позбавлена зауважень і дискусійних положень, що можуть стати предметом обговорень під час захисту:

1. На с.11 автореферату та с. 138 дисертації, автор відзначає важливість параметрів функціонування зовнішнього ринку для економічної безпеки держави в цілому та імпортозаміщення зокрема, однак не наводить таких параметрів не у теоретичному, не у емпіричному розрізі, що потребує додаткових пояснень.

2. У другому розділі роботи доцільно було б навести ретроспективний аналіз нормативно-правового забезпечення політики імпортозаміщення та захисту вітчизняних товаровиробників, а також здійснити проєкцію нормативних змін на стан економічної безпеки макро і мезорівня у конкретний період часу, що дозволило б ідентифікувати «слабкі місця» інституціональної складової забезпечення національної економічної безпеки.

3. В умовах зовнішньої агресії особливого значення набуває імпортозаміщення та пошук альтернатив у енергетичній сфері, оскільки частка

енергетичних ресурсів у загальному обсязі імпорту (особливо з Російської Федерації) доволі значна, а вплив цієї складової на інші галузі є вагомим, тому цікавим науковим результатом (окрім розподілу груп імпорتنих товарів за пріоритетом імпортозаміщення, що представлено на с. 209 дисертації) було б виділення пріоритетних для імпортозаміщення галузей за критерієм вагомості впливу на інші галузі національної економіки.

4. Автором на с. 298 дисертації запропонована описова модель безпеки розвитку внутрішнього ринку (SDIM), при цьому зміст складових моделі розкрито недостатньо повно, також виникає дискусійний аспект щодо можливості адекватної оцінки якості сформованого конкурентного та регуляторного середовища (CRE) і міри проникнення інновацій (IRM).

5. У п'ятому розділі роботи доцільно було б розглянути можливість залучення коштів об'єднаних територіальних громад для виробництва та «просування» товарів вітчизняних виробників не лише на місцевому рівні, а й на всеукраїнському, оскільки однією з головних проблем реалізації основних стратегічних задач імпортозаміщення є недостатні обсяги інвестування та обмежений обсяг фінансових ресурсів (с. 362-364), а процеси децентралізації передбачають акумулювання відповідної ресурсної бази на місцях. У порівнянні з пошуками потенційних інвесторів, ефективне використання коштів місцевих громад для реалізації стратегічних задач імпортозаміщення буде більш оперативним процесом, а також вирішуватиме низку соціально-економічних проблем на регіональному рівні.

6. Здобувач на с. 407 дисертаційної роботи зазначає, що органам державної влади України (у тому числі і на регіональному рівні) варто проявити ініціативу щодо розроблення та впровадження вітчизняними суб'єктами реального сектору економіки корпоративної моделі просування і збуту вироблених товарів (послуг), при цьому автор не акцентує увагу на потенційному виникненні конфлікту інтересів та можливій монополізації окремих регіональних ринків під впливом інституціональних агентів.

7. У процесі дослідження засобів державної політики реалізації економічного потенціалу суб'єктів реального сектору економіки в умовах зміни зовнішньоекономічного вектора держави (пп. 5.4), автор акцентує увагу на

необхідності формування сприятливого бізнес-середовища для вітчизняних експортерів, однак ігнорує вплив реформ у фіскальній сфері (особливо митної складової) на зовнішньоекономічну діяльність в цілому, що є певним недоліком роботи внаслідок вагомості такого впливу.

8. На с. 450 дисертації автор акцентує увагу на зростанні інтенсивності тіншових (контрабандних) потоків непродовольчих споживчих товарів через кордон, які формують базис для налагодження потужних організованих злочинних угруповань і стають передумовами для відходу суб'єктів господарювання на внутрішньому ринку України у тіньовий сектор. При цьому поза увагою залишається проблема патентного тролінгу, що є надзвичайно актуальною у контексті досліджуваних питань.

Водночас, висловлені зауваження не зменшують високий рівень вагомості отриманих наукових результатів і загалом позитивної оцінки дисертаційної роботи Лупака Р. Л.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Лупака Р. Л. «Імпортозаміщення в системі економічної безпеки держави: регіональний аспект» за своїм змістом відповідає паспорту спеціальності 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки). Зміст і структура дисертації відповідають визначеній меті, що дозволило вирішити важливу наукову проблему, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної політики імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки України в регіональному аспекті. Дисертаційна робота є самостійним завершеним науковим дослідженням, що виконана на актуальну тему, відзначається науковою новизною і практичною значимістю результатів, викладена згідно вимог наукового стилю з кваліфікованою інтерпретацією основних положень, які випливають із власних досліджень автора.

Автореферат за своїм змістом відповідає основним положенням, висновкам і пропозиціям, що викладені в дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, представлені дисертантом в авторефераті, належним чином розкриті та обґрунтовані в самій дисертації.

Положення та результати дисертаційної роботи відповідно до чинних вимог опубліковані в одноосібній монографії автора, колективних монографіях, фахових наукових періодичних виданнях (у тому числі у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних), зарубіжних наукових виданнях та апробовані на міжнародних і вітчизняних наукових конференціях. Наукові розробки, що містяться в дисертації мають належний рівень практичного впровадження.

Відзначені факти дають підставу стверджувати, що дисертаційна робота Лупака Р. Л. «Імпортозаміщення в системі економічної безпеки держави: регіональний аспект» є завершеним науковим дослідженням, що відповідає діючим вимогам, які встановлені до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук, відповідно до пунктів 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами та доповненнями, а автор дисертаційної роботи – Лупак Руслан Любомирович – заслуговує присудження ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту,
адміністрування та готельно-
ресторанної справи Хмельницького
національного університету

Є. М. Рудніченко

Підпис засвідчую:

Перший проректор, проректор з науково-педагогічної
та наукової роботи Хмельницького
національного університету
член-кор. НАН України
д.е.н., проф.

М.П. Войнаренко